

ZDZISŁAW SURMAN
STANISŁAW ŻYGA

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI

Opracowanie syntezy *Historii Śląska* podjęte przez Zakład Historii Śląska pod patronatem Instytutu Historii PAN i Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego zbliża się ku końcowi. Przypomnijmy, że opublikowano dotąd trzy jej tomy w siedmiu woluminach. W przygotowaniu do druku jest wolumen ósmy, jako część druga t. III, obejmująca okres od 1890 do 1918 r. Obecnie redakcja i zespół autorski dzieła stanęły bezpośrednio w obliczu napisania ostatniego, IV tomu syntezy dziejów Śląska, obejmującego 27-letni okres od 1918 do 1945 r. Z historycznego punktu widzenia jest on bardzo krótki, ale bardzo ważny. Aby to sobie uzmysłowić, wystarczy nadmienić, że w tym niedługim stosunkowo czasie rozegrał się definitywnie burzliwy finał politycznych i społecznych dziejów Śląska. Jego dokonanie nastąpiło jednakże w wyniku bezpośredniego oddziaływania doniosłych wydarzeń na śląskiej i międzynarodowej arenie politycznej w latach 1918—1945.

W słowie otwierającym konferencję podkreślono właśnie, że w żadnym okresie obraz dziejów Śląska nie obfitował w tak wiele konfliktowych i licznych wydarzeń, jak w latach 1918—1945. Powstania śląskie, ich reperkusje międzynarodowe, podziały polityczne i narodowe, pozostawanie Śląska w ramach trzech organizmów państwowych, zmiany w czasie II wojny światowej i inne wydarzenia zwiększają stopień trudności rozwiązań konstrukcyjnych i wypracowania koncepcji t. IV syntezy dziejów Śląska (W. Wrzesiński). Był to główny powód zainicjowania i zorganizowania przez dyrekcję Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego konferencji, której najbardziej ogólnym celem była wymiana poglądów i opinii na temat stanu badań i koncepcji konstrukcji t. IV. W konferencji wzięło udział ponad 30 specjalistów nowszych dziejów Śląska ze śląskich i pozaśląskich ośrodków naukowych.

Podstawę do dyskusji stanowiły referaty, z których cztery traktowały o stanie badań nad dziejami Śląska Opolskiego (F. Hawranek),

Śląska Dolnego (T. Kulak) i górnośląskiej części województwa śląskiego (W. Zieliński) oraz Śląska Cieszyńskiego w latach 1918—1939 (E. Kopec). Jeden referat przedstawiał koncepcję konstrukcji t. IV (S. Michalkiewicz).

Zaprezentowane uczestnikom konferencji materiały dały asumpt do postawienia w dyskusji tak istotnej sprawy, jak realne możliwości opracowania t. IV, a w związku z tym i do pewnych rozważań na temat możliwych rozwiązań konstrukcyjnych, jakie mogłyby znaleźć zastosowanie w opracowaniu tego tomu. W kwestii tej wszyscy dyskutanci zgodnie stwierdzili istnienie nierównomierności i poważnych luk historiografii polskiej, zwłaszcza w odniesieniu do problematyki II wojny światowej. Niektórzy wyciągali stąd wniosek, by opracowanie t. IV dokonało się w dwu lub nawet trzech rzutach przez podzielenie na dwa lub trzy woluminy. Zgodnie z tymi propozycjami wolumen pierwszy obejmowałby okres od 1918 do 1933 lub 1939 r. Stosownie do tego osobny wolumen należałoby poświęcić okresowi wojny i okupacji Śląska. Do jego napisania można by przystąpić dopiero po uprzednim opracowaniu tomu studiów przedstawiającego nie opracowaną dotychczas podstawową problematykę tego okresu. Argumentem na rzecz podziału t. IV na dwa lub trzy woluminy były też cezury 1933 i 1939 r., posiadające powszechne zastosowanie dla wszystkich terytoriów Śląska (J. Terej, H. Zieliński). Inni dyskutanci nie oponowali przeciw opracowaniu t. IV w jednym woluminie. Mniej pesymistyczna ocena stanu badań (M. Kiełbikowa) nad dziejami Śląska tego okresu, troska o możliwie rychłe sfinalizowanie dzieła, jakim jest 4-tomowa synteza *Historii Śląska* (W. Długoborski), i obawa przed nadmiernym powiększeniem objętości t. IV w stosunku do poprzednich (A. Galos) stanowiły raczej przemawiające za utrzymaniem koncepcji opracowania tego tomu w jednym woluminie. Uzasadnieniem przeciw podziałowi t. IV na oddzielne części było stwierdzenie, że podział na tak bardzo krótkie odcinki pozbawiałby autorów możliwości syntezy, a tym samym doprowadził do zmiany charakteru dzieła w stosunku do tomów poprzednich (S. Michalkiewicz). Kompromisową radą w omawianej sprawie była propozycja dokonania pewnej zwłoki w przystąpieniu do napisania t. IV, po to, by uzupełnić najbardziej podstawowe i dotkliwe luki w zakresie tych zagadnień, które winny znaleźć swój wyraz w syntezie (K. Popiołek).

Z punktu widzenia napisania syntezy t. IV *Historii Śląska* za najbardziej niekorzystny uznano w dyskusji stan badań nad dziejami Śląska w okresie II wojny światowej i okupacji hitlerowskiej. Dotkliwą lukę w tym odniesieniu stanowi, z uwagi na słuszne preferowanie w syntezie problemów walki narodowowyzwoleńczej, brak opracowania całości ruchu oporu na Śląsku (K. Popiołek). Zwrócono uwagę, że takie

zagadnienia wojny i okupacji na Śląsku, jak przebieg kampanii wrześniowej, wyzwolenia Śląska, gospodarki wojennej, ruchu oporu, nastrojów ludności śląskiej dadzą się głębiej zarysować w syntezie na podstawie istniejących materiałów archiwalnych polskich i niemieckich, literatury pamiątkarskiej i innych źródeł (S. O. Popiołek, B. Kobuszewski). Istotnym warunkiem przystąpienia do opracowania syntezy dziejów Śląska 1918—1945 winno być dokonanie bardziej krytycznej oceny dorobku polskiej historiografii, a także uwzględnienie literatury obcojęzycznej (K. Popiołek, F. Hawranek). Zwrócono uwagę na konieczność szybszego sfinalizowania wydawnictwa źródeł do powstań śląskich z uwzględnieniem w szerszym zakresie, niż to miało miejsce dotychczas, źródeł archiwalnych w NRD i prasy (F. Biały).

W dyskusji dokonano też pewnych typizacji problemów, które winny znaleźć się w szerszym polu widzenia t. IV, niż wskazywałyby na to stan badań. Powszechnie postulowano uwzględnienie dziejów ludności niemieckiej (Hawranek, Terej, Długoborski, H. Zieliński, Walczak, Galos). Podkreślono przy tym, że podejmowanie w t. IV problematyki dziejów ludności niemieckiej zintegrowanej na Dolnym Śląsku z resztą społeczeństwa niemieckiego byłoby sprawą dość trudną (Długoborski). Powszechnym postulatem w dyskusji było też opracowanie rozdziału ukazującego strukturę całego społeczeństwa śląskiego, a nie ograniczanie się do ukazania samej klasy robotniczej i jej roli (Kopeć, Janczak, Kiełbikowa, H. Zieliński, Galos).

Zwrócono też uwagę na potrzebę zaznaczenia w t. IV procesów integrujących Śląsk lub jego poszczególne terytoria w sferze politycznej, gospodarczej i socjalnej oraz kulturalnej (Kopeć, Długoborski, Ryżewski, Pabisz). Zastrzegano jednak, iż nie da się wypracować ujęcia scalającego dzieje Śląska, choćby z uwagi na fakt podziału terytorium śląskiego między trzy organizmy państwowe (H. Zieliński).

Inne dezyderaty dotyczyły ukazania dokładnej analizy postaw ludności polskiej w okresie powstań i plebiscytu oraz na Opolszczyźnie w okresie międzywojennym, powiązania Śląska z dziejami Prus, Niemiec i Polski (Hawranek), ukazania rozmieszczenia garnizonów Reichswehry, polskiego zaplecza powstań śląskich, alianckich formacji wojskowych (Ryżewski), a także roli administracji niemieckiej i Freikorpsów (Biały), postawy mocarstw wobec Śląska i jego roli w Lidze Narodów (Kiełbikowa).

Wiele miejsca poświęcono w dyskusji sprawie periodyzacji dziejów Śląska w latach 1918—1945. Propozycje zmierzały w tym względzie do ustalenia cezur znajdujących zastosowanie do całego Śląska i jego poszczególnych terytoriów. W związku z tym podkreślono, że procesy gospodarcze i społeczne nie powinny podlegać cezynom szczegółowym, wynikającym z dziejów politycznych.

Innym problemem dyskutowanym była sprawa granic Śląska w latach 1918—1945. Przeważał pogląd elastycznego i historycznego ujmowania granic Śląska; w szczególności uwzględnienia Zagłębia Dąbrowskiego i Żywiecczyny, bez zaliczania ich do obszaru śląskiego (Kopeć, Cichoń, Długoborski, H. Zieliński, Galos).

Referaty i dyskusja na konferencji poświęconej koncepcji opracowania t. IV dziejów Śląska pozwalają na szersze ukazanie problematyki, możliwe perspektywy rozwiązań konstrukcyjnych oraz wskazują na brakujące elementy syntezy. Tym samym konferencja ułatwiła redakcji i zespołowi redakcyjnemu start do bezpośredniej pracy nad t. IV *Historii Śląska*.